

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Güncel Karikatürleri Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Sürecinde İşe Koşmak: Bir Eylem Araştırması

Prof. Dr. Yücel Kabapınar¹

*Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü,
Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı*

Orcid id: 0000-0001-6039-0096

Mihriban Mike

Milli Eğitim Bakanlığı

Orcid id: 0000-0001-6126-231X

Dr. Öğr. Ü. Adil Adnan Öztürk

*Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler
Ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı*

Orcid id: 0000-0003-3457-2229

ÖZ

Görsel okuma ve yorumlama eğitim açısından büyük bir öneme sahiptir. Sosyal Bilgiler dersinde kullanılabilecek görsellerden biri de karikatürlerdir. Karikatür temelinde hazırlanacak olan etkinlikler öğrencileri eleştirmeye, düşünmeye, karşılaştırma yapmaya, yorumlamaya ve analiz etmeye sevk eder. Bu araştırmada Sosyal Bilgiler dersi öğrenme ortamlarında, karikatürlerin kullanıldığı öğretim etkinliklerinin tasarlanması, uygulanması ve uygulamanın etkililiğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu temel amaca yönelik olarak, araştırmada aşağıdaki araştırma sorusuna yanıt aranmıştır. “Öğrencilerin kendilerine sunulan karikatürleri yorumlama sürecinde geliştirdikleri sınıf içi iletişim ve oluşturdukları ürünlerin niteliği nasıldır?” Bu araştırmada, yeni bir öğretim uygulamasının etkileri araştırıldığından, nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması kullanılmıştır. Çalışmanın amaçlarından biri de Sosyal Bilgiler dersindeki kazanımlara uygun olarak seçilen karikatürlerin anlam çözümlemesini yapmak, diğer bir deyişle karikatürleri okumaktır. Araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul ili Anadolu yakasındaki özel bir okulda 7. sınıfa devam eden 16 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın veri toplama araçları olarak öğrenci ön ve son algı anketi, öğretmen algı anketi, çalışma yapıtları ve rubrikler, öğrenci ve araştırmacı günlükleri ve kamera kayıtları kullanılmıştır. Veri toplama araçlarından elde edilen veriler içerik analizi yoluyla değerlendirilmiştir. Buna karşılık öğrenci etkinliklerinin değerlendirilmesinde ise belirli ölçütler çerçevesinde hazırlanan rubrikler kullanılmıştır. Araştırma sonrasında karikatürlerin kullanıldığı dersler hakkında öğrencilerin olumlu düşüncelerinin olduğu, öğrencilerin derse daha aktif olarak katıldıkları, kendilerini ifade etmede gelişim gösterdikleri, olaylara eleştirel bir şekilde yaklaşabildikleri gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karikatürler, Görsel Okuma, Görsel Okur-Yazarlık, Sosyal Bilgiler, Eylem Araştırması

Benefitting Current Cartoons in the Teaching Process of Social Studies Course: An Action Research

ABSTRACT

Visual reading and interpretation has a large user base in terms of education and training. It can be read visually with cartoons to create a customized student profile for the Social Studies course. It encourages people to criticize, compare, contrast, interpret and analyze the activities that will be prepared on the basis of cartoons. For this main purpose, answers were sought by following the research. “How can the in-class communication and creations developed by students in the process of interpreting the cartoons they submit to themselves be classified as inappropriate?” In this research, action research, one of the qualitative research designs, was used when the results of a new curriculum were investigated. The subject of the thesis is to analyze the meaning of cartoons, which are a visual communication tool in the Social Studies course. The students of the research consisted of 16 students attending the 7th grade. Student pre- and post-perception surveys, teacher perception surveys, study development and evaluation lists, student and researcher diaries and cameras were used as data collection tools for the research. The data

¹ **Sorumlu Yazar:** Prof. Dr. Yücel Kabapınar, E-mail: ykabapinar@marmara.edu.tr

obtained from the data collection tools were evaluated through content analysis. On the other hand, rubrics prepared within the framework of certain criteria were used to evaluate student activities. Following the research, it was observed that there were positive developments regarding the activity processes of the cartoons, that they participated more and more actively, that they improved in expressing themselves, and that they were able to approach events critically.

Key Words: Cartoons, Visual Reading, Social Studies, Action Research,

Giriş

Günümüz dünyasında teknolojik gelişmeler hızla devam etmektedir. Dolayısıyla da insanoğlunun bilgiye ulaşması çok daha kolay ve hızlı olmaktadır. Özellikle teknolojinin insana sunduğu olanaklarla, bireylerin gözlerini ayırmakta zorluk çektiği akıllı telefonlar, görsellerin insanlar arasında dolaşımına hız katarak toplumlara görsellerin hâkimiyetinde bir kültür oluşturup kişilerin anlamlandırma yetilerinde büyük bir yer edinmektedir (Onursoy, 2017, 53). Her çağda yaşanan gelişmeler bireylerden beklentileri de değiştirmektedir. Teknolojideki bu gelişmeler Duran'ın (2006) da dediği gibi, "Yirmi birinci yüzyılda yaşıyoruz. Özellikle yirminci yüzyılda yapılan teknolojik yatırımlar, bilgi paylaşımı noktasında dünyamızı küçük bir köy haline getirdi. Bilgisayarda internet, cep telefonunda GPRS, WAP ve diğer uydu teknolojilerinde ulaşılan nokta, bu savı desteklemek için yeterlidir. Bu noktada yirmi birinci yüzyıl için "Bilgi Çağı" tanımı yapılmaktadır. Bilgi çağı olarak adlandırılan çağımızda görseller büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda Cowan, "Geçmişle ilgili kültürel koşullar günümüzde daha önceden hiç olmadığı kadar görsel konumdadır. Bugünün öğrencileri farkında olmadan kendilerinden önceki nesillere göre görsel materyallere daha bilimsel, irdeleyici ve çok yönlü yaklaşmaktadırlar" (Akt.: Akbaba, 2015, 285) demektedir.

Günümüzde bin sözcükle anlatılabilecek bir şeyi bazen tek bir resim, grafik, tabloyla anlatabilmek mümkün hale gelmiştir. Böylelikle hem zamandan tasarruf edilmiş oluyor hem de geçmişte edinilen deneyim ve bilgilerle yeni bilgi ve deneyimler ilişkilendirilerek bilginin birey tarafından yapılandırılması sağlanmış olmaktadır. Bu bağlamda görmenin ve görsellerin insan yaşamı için oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz. Görsellerin hayatımızda ve öğrenme üzerinde bu denli yoğun bir şekilde yer alması eğitimde görsel okuryazarlık ve görsel okumanın da önemini de arttırmaktadır.

Görsel okuryazarlık kavramı ilk olarak Debes tarafından 1969 yılında "Visual Literacy" Kongresi'nde tanımlanmıştır. Debes'e göre görsel okuryazarlık; insanlığın, görerek ve diğer duyu organlarıyla sağladığı tecrübelerle olaylar arasında bağlantı kurarak ilerletebileceği bir grup görsel yetkinliğe verilen isimdir. Bu yeterliliklerin gelişmesi, normal bir kişinin öğrenimi için asıl teşkil etmektedir. Bahsedilenler geliştiğinde kişinin yaşamış olduğu çevresinde rastladığı görünen olayları, nesnelere, imgeleri, doğal ya da yapay olayları açıklayabilen veya bilincine varabilen görsel okuryazar olması amaçlanır. Bu yeteneklerin yaratıcı taraftan kullanılması ile kişiler, başkalarıyla iletişim içerisine girer (Akt. Zeren, 2009).

Ülkemizde görsel okuma kavramı ise ilk kez 2005 yılında Türkçe Öğretim Programında "Görsel Sunu, Görsel Okuma" olarak yer almaktadır. Görsel okuma, yazılı metinlerin dışında kalan şekil, sembol, resim, fotoğraf, karikatür, gravür, minyatür, grafik, tablo gibi görselleri okuma, anlama ve yorumlamayı kapsamaktadır" (aktaran Kabapınar, 2019). Görsel sunu, "çizim, ses, resim, grafik, fotoğraf, elektronik metin, video gibi bazı araçların kullanılmasıyla anlamlandırılan ve kurulan bu anlamın paylaşılmasıdır" (Aydemir, 2016, s.22).

Sosyal bilgiler dersi, içerisinde farklı disiplin alanlarının bulunduğu soyut kazanımların yer aldığı bir derstir. Soyut kazanımların somut materyallerle birleştirilerek öğrenmenin kalıcı hale gelmesi görsel materyallerle sağlanır. Öğretim sürecinde somut materyallerin kullanılması öğretim sürecinin kalıcı olmasını sağladığı gibi öğretim sürecinde dikkat çekme, motivasyon sağlama dersin eğlenceli geçmesini sağlar. Günlük yaşamda ve eğitim öğretim sürecinde birçok görselle karşı karşıya kalınması görsel okuma becerisinin kazanılmasını zorunlu kılmıştır. İlk olarak Türkçe öğretim programında yer alan görsel sunu, görsel okuryazarlık kavramları Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde görsel okuma ifadesi yer almasa da görsel okuma becerisi gerektiren kazanımlara rastlanılmaktadır (MEB, 2005; MEB, 2018).

Görsel sunu ve görsel okuma ile ilgili en önemli materyallerden biri de karikatürlerdir. Karikatür karikatüristin sevinçlerini, korkularını üzüntülerini, toplumsal duyarlılıklara ilişkin anlamlandırmalarını çizim yoluyla hicvederek sunduğu görsel anlatılardır (Özer, 1994; Efe, 2005). Karikatürlerin kullanıldığı bir derste öğretim süreci monotonluktan çıkar. Çünkü karikatürler dikkat çekici, eğlenceli ve mizahi yönü olan materyallerdir. Karikatürler, öğrencileri eleştirmeye, düşünmeye, karşılaştırmaya, yorumlamaya ve analiz etmeye yönlendirir. Karikatürler, içerdikleri mizahi yönleriyle dersleri daha dikkat çekici ve eğlenceli hale getirir. Karikatürlerin kullanıldığı bir derste öğretim süreci monotonluktan çıkar. Eğitim öğretim sürecini daha eğlenceli ve kalıcı hale getirmesinden dolayı karikatürler eğitim açısından büyük bir öneme sahiptir. Karikatürlerin görsel, sevimli ve ilgi çekici olmaları eğitim-öğretimi ilginç hale getirir. (Özer, 2007, 19) Ülkemizde karikatürün Millî Eğitim Bakanlığı tarafından kabul görmesi ilk kez 2004 yılında ilköğretim okullarının Türkçe dersi programlarında, görsel okuma içerisinde “karikatürde verilen mesajı algılar” kazanımına yer verilmesiyle olmuştur (MEB; 2005; Özer, 2007).

Bir ders, derse hazırlık, dersin işleniş ve değerlendirme çalışmaları olmak üzere üç bölümden oluşur. Öğretmen dersin her bölümünde karikatür kullanabilir. Aynı zamanda karikatür evrensel bir dile sahip olmasından dolayı her derste ve her konuda kullanılabilir. Görsel bir materyal olan karikatür, zihinsel çabayı gerektiren bir eğitim etkinliği olmasından dolayı öğrenmeleri kalıcı hale getirir. Karikatür öğrencinin neden sonuç ilişkisi kurmasına katkı sunarak muhakeme gücünün gelişmesine etki eder. Karikatür, öğrencilerin çevresini ve içinde bulunduğu toplumu daha iyi anlamasına yardımcı olur. Öğrencilerin toplumsal olaylara bakışını geliştirir ve bilinçlenmesini sağlar. Öğrencilerin eleştiriye açık olmalarına ve eleştiri yapabilme, problem çözebilme yeteneklerine katkı sunar. Öğrencilerin sanata olan ilgileri artar ve estetik duyguları gelişir. Öğrencilerin karikatürler üzerine konuşmalarını, farklı ülke ve kültürlerden karikatürlerle karşılaşmaları daha kültürlü olmalarını sağlayacaktır. Karikatüre ilgi duyan ve karikatür yeteneğine sahip olan öğrencilerin keşfedilmesine katkı sağlayacaktır (Uslu, 2007, 16-17).

Sosyal bilgiler dersinin görsel okuma becerilerinden olan karikatürlerle öğretimi, bu dersin öğrenimini gören öğrenci yaş grupları içinde somut ve güncel olan materyaller kullanılması, derse olan ilginin artmasında önem arz etmektedir. Öğrencilere kazandırılmak istenen beceri ve kazanımlar, öğretmenin karikatürlerdeki mesajlara yönelik sorularla aktarılmasıyla öğretim sürecinde kalıcılık sağlanır. Öğretmen, eğitim öğretim sürecinde rehber rolünü üstlenmiş olur. Yapılandırmacı eğitim anlayışının benimsendiği ülkemizde de karikatürler amaca hizmet etmiş olur. Karikatürler aracılığıyla öğrencilere aktarılmak istenen beceri ve kazanımlar kazandırıldığı gibi aynı zamanda kazanımların içselleştirilmesinde de önem teşkil eder.

Karikatürle işlenen bir derste öğrenci, karikatürü okuyan anlamlandıran ve yorumlayandır. Dolayısıyla karikatürlerin, eğitim-öğretim sürecinde kullanılması sosyal

bilgiler dersinde hedeflenen kazanımlara ve amaçlara ulaşmada kolaylık sağlar. Bu süreç içerisinde diğer görsel öğrenme materyalleriyle karikatürler karşılaştırıldığında karikatürlerin daha kullanılabilir olduğu söylenebilir. Çünkü görsel öğrenme, öğrencilerin görsel zekâlarına hitap eden bir anlayışı kapsamaktadır. Bu bağlamda karikatürlerin öğreticilik açısından diğer görsel materyallere göre daha elverişli olduğu görülmektedir (Özşahin, 2009, 115). Karikatürler sadece eğitimde yazılı materyallerin görselliğini desteklemek amacıyla kullanılmamaktadır. Aynı zamanda mizahın etkileyici bir şekilde kullanıldığı yerler olarak öğrencilerin üzerinde psikolojik etkiler bırakarak kalıcı öğrenmelerin sağlanmasından dolayı da önemli bir yere sahiptir (Uğürel ve Moralı, 2006, 4) .

Karikatürlerin hangi derslerde kullanıldığına ilişkin literatür incelendiğinde: Fen Bilimleri, Kimya, Fizik, Biyoloji, Matematik gibi derslerde “kavram karikatürü” olarak adlandırılan bir karikatür çeşidi olduğu görülmektedir (Özalp, 2006; Uğürel ve Moralı, 2006; Yurttdanur, 2019; Kalkan, 2019; Kabapınar, 2021; Çolak, 2022; Çetiner 2022; Özmodanlı, 2023; Sarıoğlu, 2023, Kartaloğlu, 2023). Bunların dışında Hayat Bilgisi, Coğrafya, Türkçe gibi derslerde de karikatürlerin kullanıldığı çalışmaların varlığı görülmektedir (Özşahin, 2009; Akengin, 2010; Soylu, 2020; Hayran, 2021). Bunlardan başka Sosyal Bilgiler ve Tarih derslerinde ve ders kitaplarında karikatürün kullanıldığı, karikatür kullanımına ilişkin öğrenci ve öğretmenlerin görüşlerinin alındığı çalışmaların varlığı da görülmektedir (Koçoğlu, 2012; Balcı, 2018; Mike, 2019; Ada, 2020; Tanrıkulu, 2022; Aras, 2023; Atlı, 2023; Kartal ve ark., 2023). Buna karşılık, ulaşılan kaynakların sınırlılığı içerisinde, sosyal bilgiler derslerinde karikatür kullanımına ilişkin eylem araştırması merkezli bir sınıf içi uygulama çalışmasına ise rastlanmamıştır. Bu çerçevede araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler dersinde karikatür kullanımının ne derece etkili olabileceğine ilişkin öğretim süreci planlamak, uygulamak ve sonuçlarını analiz ederek sürece ilişkin paydaşların görüşlerini ortaya koymaktır.

- Öğrencilerin kendilerine sunulan karikatürleri yorumlama sürecinde geliştirdikleri sınıf içi iletişimle oluşturdukları ürünlerin niteliği nasıldır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışmada, görsel okumaya bağlı olarak karikatür kullanımının Sosyal Bilgiler öğretimi dersinde oluşturacağı etkiler incelendiğinden nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması desenine göre uyarlanmıştır. “Eylem araştırması uygulamada ortaya çıkan sorunların anlaşılmasına ve çözülmesine yönelik olarak, uygulayıcıların tek başlarına ya da bir araştırmacı ile uygulama sürecini çalışmalarını içerir. Araştırma ile uygulamayı bir araya getiren ve araştırma sonuçlarının uygulamaya aktarılmasını kolaylaştıran bir araştırma yaklaşımıdır” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.74).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul ili Beykoz ilçesinde bulunan özel bir eğitim kurumunda 7. sınıfa devam eden toplam 16 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden 8’i erkek ve 8’i de kız öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmacı bu sınıfın Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Öğrenciler sosyo-ekonomik açıdan üst ekonomik düzeyden gelmektedir. Öğrenci velilerinin tamamı üniversite mezunu ve bir bölümü de lisansüstü öğrenime sahiptir.

Veri Toplama Araçları

Öğrenci ön ve son algı anketi, sınıf içi iletişim kesitleri ve çalışma yaprakları, öğrenci ve araştırmacı günlükleri ve kamera kayıtları kullanılmıştır. Bu çerçevede öğretim süreci başlamadan, 5 açık uçlu sorudan oluşan ve öğrencilerin sosyal bilgiler dersi ve karikatüre ilişkin bakış açılarını ortaya koymayı amaçlayan ön algı anketi uygulanmıştır. Uygulama bittikten sonra, var olan sorulara ek olarak süreci değerlendirmeleri istenen 1 sorunun da eklenmesiyle 6 sorudan oluşan son algı anketi de uygulanmıştır. Bunlardan başka öğrenciler ve araştırmacı öğretmen süreç boyunca günlük de tutmuşlardır. Sürece ilişkin duygu ve düşünceleri, zorlandıkları an ve süreçlerin neler olduğunun diledikleri zaman günlüğe yazılması istenmiştir. Öğretim sürecinin tamamı ses kaydı altına alınmış, veriler transkript edilerek raporlama sürecinde kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma sürecinde veri toplama olarak ders kitabı incelemesi, ön ve son algı anketleri, etkinlik çalışmaları, öğrenci ve öğretmen günlükleri ve ses kayıtları kullanılmıştır. Ön ve son algı anketinden elde edilen verilen içerik analiziyle analiz edilmiştir. Etkinliklerin analiz edilmesi sürecinde de rubrikler kullanılmıştır. İçerik analizinin ve rubriklerin değerlendirilmesi sürecinde yine eylem araştırması gerçekleştirmiş olan bir sosyal bilgiler öğretmeniyle çalışılmış ve iki kişi birbirini ikna ederek değerlendirme sürecinin gerçekleştirmişlerdir. Öğrenci ve araştırmacı günlükleri de belirli kategorilere göre incelenmiş ve ana verileri destekleme sürecinde öğrenci ve araştırmacı ifadelerinden seçilen örnekler raporlama sürecinde kullanılmıştır.

Karikatürlere Dayalı Öğretimin Uygulama Süreci: İşlem Yolu

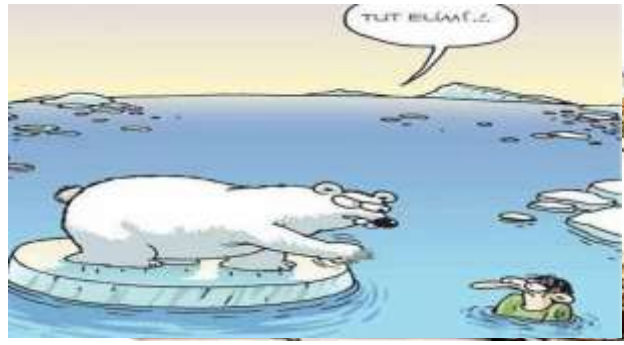
Çalışmanın tüm boyutları düşünüldüğünde araştırmacının izlediği süreç aşağıdaki gibidir;

- kazanımların belirlenmesi,
- kazanımlara uygun karikatürlerin saptanması,
- konu ve karikatür temelinde empatik, düşünsel, ahlaki soruların hazırlanması,
- konu ve karikatür temelinde etkinliklerin hazırlanması
- öğretim süreciyle ilgili uzman görüşlerinin alınması,
- öğretim sürecinin ve etkinliklerin uygulanması,
- ulaşılan sonuçlar ve ilkeler.

Bu çerçevede ilk olarak Sosyal Bilgiler dersi 7. sınıf kazanımları incelenmiş ve karikatür kullanımına uygun olduğu düşünülen 6 kazanım seçilmiştir. Bu kazanımlar aşağıdaki gibidir:

1. İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular.
2. Bireysel ve toplumsal ilişkilerde olumlu iletişim yollarını kullanır.
3. Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır.
4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.
5. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder.
6. Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak kadına verilen değeri fark eder.

Kazanımların da saptanmasının ardından hem ana öğretim materyalinde hem de etkinliklerde kullanılacak karikatürlerin belirlenmesi sürecine geçilmiştir. Bu çerçevede her bir kazanım için onlarca karikatür bulunmuş ve olabilecek en uygun karikatürün seçilmesine çaba harcanmıştır. Araştırmanın ana öğretiminde kullanılan karikatürlere dördü aşağıda sunulmuştur.

Görsel 1: Çalışmada kullanılan karikatürlerden bazıları

Yukarıdaki karikatürlerde de görüleceği üzere, seçilen karikatürler öğrencilerin incelenen sosyal konu ya da sorunu irdelemelerine ortam hazırlayabilecek görsellerdir. Öğretime merkez olan bu karikatürlerden başka, etkinliklerde de karikatür merkezli çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. Bunlardan bazıları; karikatür yorumlama, var olan karikatürün baloncuklarına hicve uygun yazılar yazma, karikatür çizme, karikatüre başlık bulma, özdeyişi karikatürle ilişkilendirme, konuya/kazanıma uygun karikatür bulma, karikatür sergisi afişi hazırlama gibi etkinliklerdir. Bu anlamda karikatür çalışmanın her an ve durumunda merkezde olmuştur. Bu arada karikatürlerin merkeze alındığı öğretim sürecinin akış şeması da aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir.

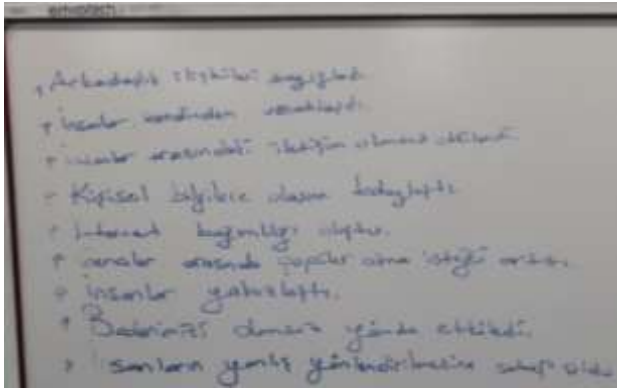
Görsel 2: İşlenen derslerin akış şeması

Yukarıdaki akışta da görüleceği üzere, öncelik kazanımın gerektirdiği konu ya da temel kavramlar detaya girilmeksizin öğrencilere “ısındırma aşaması” olarak tanıtılmıştır. Ardından öğrencilere konunun öğretimine temel oluşturacak olan karikatür tanıtılmış ve ardından karikatürün anlam çözümlenmesinin yapılması için bireysel olarak gerçekleştirecekleri çalışma yaprağı sunulmuştur. Bu çalışma yaprağında karikatürün yapı sökülümündeki temel anlayışların ne(ler) olduğu öğrencilere sorulmuştur. Bu çalışma yaprağına ilişkin örneğe Bulgular kısmında yer verilecektir. Öğrencilerin, karikatüre ilişkin temel bakış açılarını bireysel olarak ifade etmelerinin ardından sınıfta hep birlikte tartışma aşamasına geçilmektedir. Aşağıda örnek bir karikatürle sınıf içi tartışmada kullanılan empatik, düşünsel ve ahlaki sorulardan bazılarının yer verilmiştir.

Görsel 3: Kazanım 1'in ana çalışma karikatürü ve sorularından bazıları

Buraya kadar açıklanan basamakların tamamı ilk derste (40 dakika) gerçekleştirilmiştir. Bunun ardından ikinci derste ise, karikatür temelli etkinliklerin yapılması aşaması gerçekleştirilmiştir. Bu süreçlerle ilgili örneklere de Bulgular aşamasında yer verilecektir. Üçüncü derste ise, ve öğrencilerce gerçekleştirilen etkinliklerin sınıfta arkadaşlarına sunulması ile ulaşılan sonuçlar ve ilkeler basamakları gerçekleştirilmiştir. Ulaştığımız sonuçlar ve ilkeler aşamasında öğrenciler, tüm ders sürecine ilişkin çıkarımlarını tümceler halinde ifade etmiş ve bu ifade edilenler tahtada öğretmen tarafından özet halinde yazılmıştır. Bu aşamaya ilişkin iki fotoğrafa aşağıda yer verilmiştir.

Görsel 4: Ulaştığımız sonuçlar ve ilkeler sürecinden örnekler

Ulaştığımız sonuçlar ve ilkeler basamağı tüm sürecin sonu olup bu aşamada öğrenciler, tüm öğrenme sürecine ilişkin çıkarımlarını ifade etmekte ve öğretmen de bunları tahtaya yazarak özetlemektedir. Yukarıdaki fotoğraflarda da iki kazanıma ilişkin öğrenciler tarafından ortaya konulan bakış açıları ya da çıkarımlar görülmektedir.

Bulgular

1. Öğrencilerin kendilerine sunulan karikatürleri yorumlama sürecinde geliştirdikleri sınıf içi iletişimle oluşturdukları ürünlerin niteliği nasıldır?

Örnek Uygulama 1: Karikatürler Ekseninde Sosyal Bilgiler Dersinin İşlenmesi

Kazanım	Süre	Etkinlik
İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular.	3 Ders Saati (40'+40'+40')	-İnceleme Konumuza Karikatürle Bakıyoruz -Karikatürist Oluyoruz

Ön bilgilendirme/ısındırma süreci tamamlandıktan sonra öğrenciler önceden belirlenmiş kazanıma uygun bir karikatürle karşı karşıya getirilmiştir. Öğrencilere sunulan karikatür ve karikatürle ilgili sorular aşağıdaki gibidir:

İnceleme Konumuza Karikatürle Bakıyoruz

1. Sizce karikatüristin çizdiği bu karikatürle verdiği mesajlar neler olabilir? Karikatürü okuyarak kişisel algınızı detaylarıyla yazınız.
2. Size göre de sosyal medyanın yaşamımıza etkileri karikatürde anlatıldığı kadar çok yoğun mudur? Konu ile ilgili kişisel görüşünüzü yaşamınızdan da örnekler vererek açıklayınız.
3. Sosyal medyanın yaşamımıza etkileri her zaman olumsuz mudur? Lütfen kişisel görüşünüzü açıklayınız.

Öğrenciler, karikatürü detaylı bir şekilde inceledikten sonra karikatürle ilgili 3 açık uçlu soruyu bireysel olarak yanıtlamışlardır. Yer sınırlılığı nedeniyle aşağıda sadece bir öğrenci (Ö14) tarafından doldurulmuş çalışma yaprağı örneğine yer verilmiştir.

Ö14

1. Sizce karikatüristin çizdiği bu karikatürle verdiği mesajlar neler olabilir? Karikatürü okuyarak kişisel algınızı detaylarıyla yazınız.

Teknolojinin insan hayatındaki zararlı etkileri. Teknoloji insan hayatında yalın etkiler bırakıyor bence, bir çok şey değişime uğruyor.

2. Size göre de sosyal medyanın yaşamımıza etkileri karikatürde anlatıldığı kadar çok yoğun mudur? Konu ile ilgili kişisel görüşünüzü yaşamınızdan da örnekler vererek açıklayınız.

Bence öyle sınırlı değil insanlar mektuplasın onun beklemeye hevesini yazıyor sonra da saklıyoruz. Bazen de postamızı saklıyorlardık bu zarflara. Ama şimdi hiç bir saklamıyoruz sadece 5 saniyede istediğimizi kişiye istediğimizi gibi yazabiliyoruz. Ama eskilerdeki gibi saklamıyoruz. Vâkıfların yazarken ki evle bir baska bence. Ben ilk okuduktan her öğrenci olsun diye herde uzun zaman konuşmadığımız için yurt dışındaki arkadaşına mektup yazmıştım.

3. Sosyal medyanın yaşamımıza etkileri her zaman olumsuz mudur? Lütfen kişisel görüşünüzü açıklayınız.

Hayır tabiki! Acil bir durumda yardımlaşma anında iyi oluyor. Bir de olsa görüşemeyeceğimiz bir kişiye yazmayı kolaylaştırır.

Ö14 ifadelerinde “teknolojinin insan hayatında kalıcı etkiler bıraktığından” söz etmekte ve “çok şey değişime uğruyor” diyerek çok boyutluluğun da altını çizmektedir. Bunun ardından mektup yazma deneyimine ilişkin nostaljik duygularını açıklarken alternatif epostanın 5 saniyede istenen kişiye ulaşılabileceğini söylemektedir. Buna karşılık sosyal medyanın acil durumlar ile nadir karşılaşılan kişilere ulaşmadaki kolaylaştırıcı boyutunun olumlu olduğunu ifade etmektedir. Öğrencilere süre verilip bireysel olarak cevaplandırmaları bittikten sonra sınıf içerisinde ilk sorudan başlanarak yazmış oldukları cevapları sınıfça tartışmaları sağlanmıştır. Bu süreçle ilgili sınıf içi iletişim örnekleri aşağıdaki gibidir:

Sınıf İçi İletişim Örneği 1

Araştırmacı: Sizce karikatürist çizdiği karikatürle neler anlatmak istemiştir?

Ö2: İnsanların sosyal medyaya ne kadar bağlı oldukları anlatılıyor.

Ö3: Bence insanların teknolojiye bağımlılıkları anlatılıyor.

Ö1: Sosyal medyanın günlük yaşamımıza etkileri anlatılıyor.

A: Peki çevrenizde sosyal medya aracılığıyla tanışan kişiler gerçekten var mı?

Ö7: Evet benim var hocam. Eski oturduğumuz yerde karşı komşumuz Facebook üzerinden tanışmış ve evlenmişler.

A: Sizler sosyal medyadan biriyle tanışılıp evlenilmesini doğru buluyor musunuz?

Ö7: Ben doğru bulmuyorum hocam. Çünkü insanların sosyal medyayla çok fazla tanıyamayacağımızı düşünüyorum.

Verilen sınıf içi iletişim örneğinde de görüldüğü gibi, öğrencilerin görece büyük bölümünün karikatürde verilen mesajı algıladıkları ve yorumladıkları görülmektedir. Aynı zamanda öğrenciler verilen karikatürle günlük hayatı ilişkilendirecek örnekler de vermişlerdir. Verilen sınıf içi iletişim örneğinden yola çıkarak karikatürlerin günlük yaşamda karşılaşılabilecek olaylara eleştirel bir bakış açısı kazandırdığı söylenebilir. Bunun yanı sıra öğrencilerin kavramakta zorluk çekebileceği “toplumsal değişim” gibi bazı olguları algılamalarında karikatürlerin önemli bir yere sahip olduğu gözlenmektedir. Öğrencilerin

verdikleri cevaplar analiz edildiğinde, teknolojinin hayatımızdaki etkisinin de ötesinde teknoloji bağımlılığının boyutlarını fark ettikleri görülmüştür. Aşağıda bir başka sınıf içi iletişim örneği sunulmuştur.

Sınıf İçi İletişim Örneği 2

Araştırmacı: Sizce sosyal medyanın yaşamımıza etkileri karikatürde anlatıldığı kadar çok yoğun mudur?

Ö2: Günümüzde sosyal medyanın yaşamımıza olan etkileri oldukça fazla. Artık insanlar sosyal medyada yaşıyorlar sanki. Mesela insanlar parka ya da başka bir yere gittiğinde artık gittikleri yerde eğlenmek yerine orada fotoğraf çektirmeye çalışıp birçok şeyi fark etmiyorlar. Ve yaptıklarını da fotoğraf çekilmek ve durum bildirmek için yapıyorlar.

A: İnsanların birçok şeyi fark etmediklerini söyledin. Sence neleri fark etmiyorlar?

Ö2: Buldukları anın tadını çıkaramıyorlar ve buldukları yerin güzellikleriyle orada neler olduğunu fark edemiyorlar.

Verilen sınıf içi iletişim örneği dikkate alındığında, öğrencinin sosyal medyanın bireysel ve toplumsal etkilerini kavradığı söylenebilir. Öğrencinin, insanların birçok şeyi fark edemediklerini ve buldukları anın tadını çıkaramadıklarını saptaması günümüzde farkındalık oluşturmak ve anda kalmak için yapılan meditasyon ve yoga gibi etkinliklere neden ihtiyaç olarak görüldüğünün göstergesidir. Öğrencinin yorumundan yola çıkacak olursak, toplumda meydana gelen bireysel ve toplumsal yalnızlaşmanın nedenlerinden biri de sosyal medyanın aktif olarak kullanılması ve sanal arkadaşlık ile sanal dünyanın tercih ediliyor olmasıdır. Aşağıdaki sınıf içi iletişim kesiti de sosyal medyanın olumlu etkileri üzerine gelişmektedir.

Sınıf İçi İletişim Örneği 3

Araştırmacı: Size göre sosyal medyanın yaşamımıza etkileri her zaman olumsuz mudur?

Ö13: Bazen olumludur. Örneğin haber almamızı sağlar.

Ö8: Ben her zaman olumsuz olduğunu düşünmüyorum. Sosyal medya iletişim kurmamızı sağlar.

Ö9: Her zaman olumsuz değildir. Örneğin sosyalleşmemizi sağlar.

A: Sosyalleşmeden ne kastediyorsun?

Ö9: Yeni insanlar tanımak ve onlarla sohbet etmek.

A: Günlük hayatta iletişim kurarken yüz yüze iletişimi mi tercih edersiniz yoksa sanal sohbeti mi? Hangisiyle iletişim kurduğunuzda kendinizi daha iyi hissedersiniz?

Ö11: Ben yüz yüze iletişim kurmayı tercih ederim. Çünkü beni dinleyip dinlemediklerinden emin olmak için.

Ö13: Ben sanal ortamda iletişim kurmayı tercih ederim. Çünkü kendimi daha rahat hissederim.

Öğrencilerin sınıf içi etkileşimlerinde sosyal medyanın insan yaşamına etkilerinin her zaman olumsuz olmadığını, ne amaçla kullanıldığı ile alakalı olduğunu kavradıkları görülmektedir. Aynı zamanda iletişim aracı olarak tercih eden öğrencilerin kendilerini “rahat hissederim” ifadesi çağın yeni sosyalleşme kanalı olarak sosyal medyayı tercih etmelerine örnek verilebilir.

Sosyal medyanın hayatımıza etkisini konu edinen karikatür öğrencilere gösterildikten sonra öğrencilere karikatürü değerlendirmeye yönelik sorular sorulmuştur. Karikatürlerle ilgili hazırlanan soruların öğrencilerin eleştirel düşünebilme yeteneklerine katkı sağlayacak, belirlenen kazanıma uygun olacak ve empati kurabilecekleri değerlendirmeler yapmalarına imkân sağlayacak sorular olmasına özen gösterilmiştir. Karikatürler üzerinden çözümler yapılırken hem bireysel anlam çözümlenmesi hem de karikatürlerin grup/sınıf çalışması yapılarak anlam çözümlenmesi yapılmasına dikkat edilmiştir.

Öğrencilerin bireysel cevapları alındıktan sonra sınıfta demokratik bir tartışma ortamı oluşturularak akran öğrenmeye zemin oluşturması amacıyla öğrencilerin yöneltilen soruları sınıf ortamında paylaşmaları istenmiştir. Karikatürün temelde olduğu ders uygulaması bittikten sonra diğer derste öğrencilere 2 farklı etkinlik sunulmuştur. Hazırlanan ilk etkinlikte öğrenciler ikili gruplara ayrılmış ve karikatürist rolü verilerek kendilerine sunulan “karikatürü devam ettirecek olsaydınız iletişime nasıl devam ederdiniz?” sorusu yöneltilip düşündüklerini belirtilen boşluğa yazmaları istenmiştir. Öğrencilerin etkinlik kağıtları incelendiğinde, çalışmaların yaratıcı, günlük hayatla ilişkilendirilmiş, kazanımlara uygun, mizahi niteliklere sahip ürünler oldukları gözlenmektedir. Aşağıda bu etkinliğin analiz sonuçlarına ilişkin tabloya yer verilmiştir. Tablonun altında da analiz sürecinde işe koşulan temel ölçütler de sunulmuştur.

Ölçüt 1: Ana karikatürün okunması verilen mesajların yorumlanması

Ölçüt 2: Sosyal medyanın yaşamımızdaki etkilerine ilişkin açıklamaların niteliği

Ölçüt 3: Sosyal medyanın yaşamımıza etkilerine olumlu-olumsuz olmasına ilişkin açıklamaların niteliği

Ölçüt 4: Karikatürdeki konuşma balonundaki konuşmaların niteliği

Tablo 1. “İnceleme konumuza karikatürle bakıyoruz” etkinliğinin analiz sonuçları (n=16)

Çok Nitelikli	Nitelikli	Ortalama	Geliştirilmeli	Toplam
13	2	1	-	16

Çok Nitelikli: 13-16; Nitelikli: 9-12; Ortalama 5-8; Geliştirmeli: 1-4 Puan

Aşağıda Ö6 ve Ö7’ye ait karikatür etkinliği örneğine yer verilmiştir.

Ö6 ve Ö7

Soldaki: Eee, çocuklar birbirini beğenmişler, telefonda konuşmuşlar, birbirlerini ilk defa görüyorlar ama ilişkilerini Facebook’ta iletirler. Telefonun emri, Facebook’un kavliyle kızınızı oğlumuza istiyoruz.

Sağdaki: Bizlere de DM’den yazışmak, sizlere de fotoğrafları etiketlemek düşer derim.

Yukarıdaki konuşma baloncukları incelendiğinde, sosyal medyanın günümüzdeki etkisiyle geleneklerimiz çok nitelikli bir şekilde harmanlanarak mizahi bir durum oluşturulmuştur. Kız isteme geleneklerimizle sosyal medyanın kavramları bir arada sunulmuştur. İkinci etkinlik ise, “Karikatür Çiziyoruz” etkinliğidir. Öğrencilerden, sosyal medyanın çocuklar üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerini eleştirel ve farklı bir şekilde ele alan bir karikatür çizmeleri ve çizmiş oldukları karikatürde verilen mesajı da açıklamaları istenmiştir. Öğrencilerin yapacakları çizimleri daha rahat bir şekilde tamamlamaları için çizdikleri karikatürlerin çizim kalitesinin çok önemli olmadığı, önemli olanın verilmek istenen mesaj olduğu açıklanan yönergede öğrencilere ifade edilmiştir. Aşağıda öğrenciler tarafından çizilen karikatürlerin değerlendirilmesine kullanılan rubrik ölçütlerine yer verilmiştir.

Ölçüt 1: Karikatüre verilen ismin niteliği

Ölçüt 2: Karikatüre verilen ismin gerekçelendirme niteliği

Ölçüt 3: Çizilen karikatürde verilen görsel mesajın niteliği

Ölçüt 4: Karikatürde verilen mesajın yazılı açıklamasının niteliği

Tablo 2. “Karikatür çiziyoruz” etkinliğinin analiz sonuçları (n=16)

Çok Nitelikli	Nitelikli	Ortalama	Geliştirilmeli	Toplam
13	-	2	1	16

Çok Nitelikli: 13-16; Nitelikli: 9-12; Ortalama 5-8; Geliştirmeli: 1-4 Puan

Konunun günlük yaşamla ilişkili olmasından dolayı öğrencilerin oldukça ilgisini çekmiş, ders eğlenceli bir şekilde işlenmiştir. Rubrik incelendiğinde, 13 öğrencinin 4 ölçütten de tam puan aldığı (çok nitelikli), 2 öğrenci ürününün ise nitelikli olarak değerlendirildiği, 1 öğrenci ürününün ise ortalama olarak puanlandığı görülmektedir. Ölçütler dikkate alınarak öğrenci ürünleri değerlendirildiğinde öğrencilerin büyük bölümünün istenilen becerileri kazandıkları söylenebilir. Sayfa sınırlaması nedeniyle bu etkinliğe ilişkin sınırlı sayıda örneğe aşağıda yer verilmiştir.

Ö3

Sosyal Medyanın Yaşamımıza Etkileri (02)

Etkinlik 2: Karikatüre İsim Veriyoruz

(İkili grup çalışması) Yandaki karikatüre (birkaç sözcükten oluşan) bir isim verecek olsaydınız bu isim ne olurdu? Niçin?

Sosyal Medyanın Yaşamımıza Etkileri (03)

Etkinlik 2: Karikatüre İsim Veriyoruz

(İkili grup çalışması) Yandaki karikatüre (birkaç sözcükten oluşan) bir isim verecek olsaydınız bu isim ne olurdu? Niçin?

Karikatürün adı: Yeni Sanal Ailemiz

Bu ismi vermemizin nedeni:
Artık herkez telefona, tablete ve bilgisayara bakıyor ama eskiden herkez sohbet ediyordu.

Etkinlik 3: Karikatür Çiziyoruz. Sosyal medyanın çocuklar üzerine olumlu ya da olumsuz etkilerini hicveden bir karikatür çiziniz. Çizdiğiniz karikatürün çizim kalitesi önemli değildir. Asıl olan vermek istediğiniz mesajın ne olduğudur.

1985'de oynadı
Abi gel oynayalım

2019'de oynadı
Hadi tablete gel arkadaşlar

Karikatürümüzle vermek istediğimiz mesaj: Eskiden çocuklar oyunlarını daha girinç bir şekilde oynayıp kuralı oyunlarını yapıyorlardı ama şimdi herkez telefondan oynuyor.

Yukarıdaki etkinlikte de görüldüğü üzere, sadece dersin ana öğretim sürecinde değil etkinliklerde de karikatür kullanımı, yorumlanması ve çizdirilmesi söz konusudur. Sol üstteki Etkinlik 2’de öğrencilere bir karikatür sunulmaktadır. 1983 ve 2013’teki aile ortamı yapısındaki teknolojinin yol açtığı olumsuz değişimler karikatürle hicvedilmiştir. Öğrencilerden bu karikatüre bir isim vermeleri istenmiş ve öğrenci çok nitelikli bir şekilde “Son 30 yıldaki geleceğimiz” başlığını koymuştur. Bu isimde yoğun bir ironi vardır. Öğrenciye göre geçen 30 yıldaki olumsuz değişim bundan sonraki geleceğimiz olacaktır. Bu anlamda Ö3, sosyal medyanın gelecekte çok daha olumsuz etkisi olacağı noktasında pesimist bir bakışa sahiptir. Nitekim bu olumsuz bakış çizdiği karikatüre de yansımıştır. Sosyal medya amblemlerinden oluşan zincirler ve prangalar kişiyi adeta esir almıştır. Zincirlerle sosyal medya ağlarına adeta bağlı ve bağımlı olan bireyin yüz ifadesi incelendiğinde mutsuz bir hayat yaşadığı da anlaşılmaktadır. Nitekim Ö3, karikatürün açıklama kısmında “Sosyal medya, insanları ve beyinleri hapis etmiştir ve sosyal medya bir bağımlılık olmuştur” diyerek de ifade etmiştir. Aynı etkinliğe ilişkin bir başka öğrenci örneği de aşağıda sunulmuştur.

Etkinlik 2’de öğrencinin karikatüre verdiği isim “Yeni Sanal Ailemiz”dir. Bu ismi vermesindeki nedenini ise şöyle ifade etmiştir: “Artık herkez telefona, tablete ve bilgisayara bakıyor ama eskiden herkez sohbet ediyordu”. Karikatüre ilk bakıldığında, belki de sadece

teknolojinin aile içerisindeki iletişim kopukluğuna sebep olduğu sonucuna ulaşmaları düşünülebilirken aslında Ö3'ün vermiş olduğu karikatür ismi “Yeni Sosyal Ailemiz” değişimin farklı açılardan ele alındığını göstermektedir. Öğrenciye göre, değişim sadece aile içi ile sınırlı kalmamış aynı zamanda kavramlarda da kendini hissettirmiştir. Öğrencinin vermiş olduğu isimden yapılacak bir başka çıkarım ise karikatürlerin olaylara eleştirel düşünebilme ve mizahi bakabilme yönlerini öğrencilere kazandırmış olduğudur. Çünkü öğrenci sosyalleşmenin azaldığını düşünse de “Sosyal Ailemiz” ismini vererek ironi yapmakta ve teknolojinin bireylerin ailesi haline geldiğini ifade etmektedir.

Sınıfta gerçekleştirilen etkinliğin ötesinde bir öğrenci aynı konuya ilişkin evde bir karikatür daha çizip bir sonraki ders sınıfa getirmiş ve arkadaşlarına sunmuştur. Bu karikatür de hem anlam hem de hiciv olarak çok üst düzeydedir. Bu karikatüre aşağıda sunulmuştur.

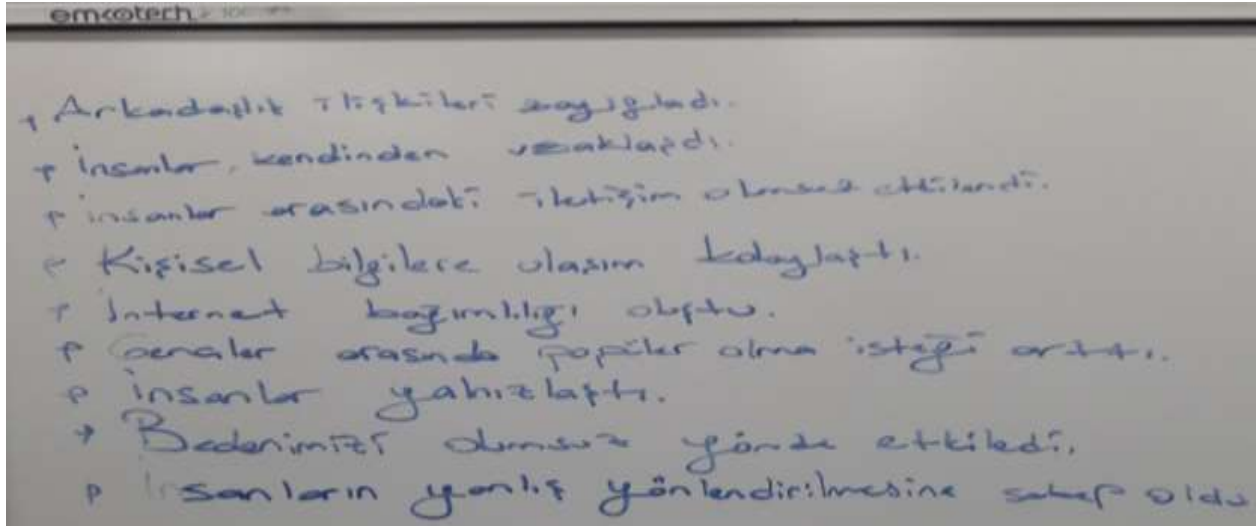
Ö13

Yukarıdaki örnek, sosyal medyanın yaşamımıza etkisi noktasında olağanüstü güzel bir karikatürdür. Adeta profesyonel özellikler göstermektedir. Kafasına balta saplanması rağmen bağımlılığın dile getirilmesi ve bunun dilin çıkarılarak yapılması oldukça etkili bir komik ögedir. Baloncuklardaki ifadeler de durumu anlatma ve hicvi ortaya çıkarma noktasında son derece başarılıdır. Bu örnek, karikatür ya da diğer sanatsal boyutların derste kullanılmasının bir başka sonucunu göstermektedir. O da, böylesi etkinlikler öğrencilerin gizil güçlerinin de açığa çıkmasına katkı sunabilmektedir. Bu örnek de en somut göstergelerden biridir.

Öğrenciler tarafından gerçekleştirilen tüm bireysel, ikili ya da grup çalışmaları şeklindeki etkinlikler 3. ders saatinde sınıf arkadaşlarıyla paylaşılmıştır. Böylelikle etkinliği yapan öğrenci/öğrencilerin gerçekleştirdikleri ürünlerle onur duymaları sağlanmıştır. Bundan başka etkinliği gerçekleştirenler görüşlerini ya da çizimlerini sınıfla paylaşmak suretiyle arkadaşlarının da bilişsel ve duyuşsal gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Dersin son 10 dakikasında öğrencilerle birlikte “Ulaştığımız Sonuçlar İlkeler” aşaması gerçekleştirilmiştir. Beyin fırtınası şeklinde geçen bu aşamada öğrenciler tüm ders(ler) boyunca ulaştıkları sonuçları ifade etmişlerdir. Öğretmen de bu ifadeleri sınıf tahtasına yazarak öğrenci bakışlarını gündeme getirmiştir. Buna ilişkin örnek aşağıda sunulmuştur.

Görsel 5: Ulaştığımız sonuçlar ve ilkeler örneği

Akıllı tahtadaki örnek de göstermektedir ki, öğrenciler konuyla ilgili çok farklı boyutları gündeme getirmişlerdir. Arkadaşlık ilişkilerinin zayıflaması, insanların kendinden uzaklaşması, kişisel bilgilere ulaşımın kolaylaşması, internet bağımlılığının oluşması, gençler arasında popüler olma isteğinin artması bunlardan sadece bazılarıdır. Tüm bu yazılanlar, karikatür merkezli öğretim ve etkinlikler yoluyla bu kazanımda amaçlanan hedeflere büyük oranda ulaşıldığını göstermektedir. Öğrencilerin sürece gösterdiği ilgi de araştırmacıyı oldukça memnun etmiştir. Aşağıda ilk kazanımın ardından 2, 3. ve 4. kazanımın ana çalışma yaprağı rubriklerinin sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3: Diğer kazanımların rubrik sonuçları

Kazanım ve Etkinlik No		Çok Nitelikli	Nitelikli	Ortalama	Geliştirilmeli	
Kazanım	2	Çalışma	12	3	1	-
Yaprağı						
Kazanım	3	Çalışma	12	3	1	-
Yaprağı						
Kazanım	4	Çalışma	16	-	-	-
Yaprağı						

Yukarıdaki rubrik sonuçları, öğrencilerin çok büyük bölümünün “çok nitelikli” ve “nitelikli” olarak değerlendirilebilecek bir katılım göstererek ürünler oluşturduklarını ortaya koymaktadır. Bireysel farklılıklar boyutunda az sayıda öğrencinin de “ortalama” olarak ifade edilebilecek katılım ve ürünler ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Öğrenciler, öğrenci günlüklerinde karikatür temelli öğretim sürecine ilişkin değerlendirmelerde de bulunmuşlardır. Bu çerçevede olumlu ve olumsuz boyutlardaki değerlendirmeleri de içeren Ö9’un açıklamaları aşağıdaki gibidir.

Ö9

Yaptığımız karikatür seslenmeleri çok eğlenceli, etkili ve bizi içinde görüşlerine kattığı için daha da eğlenceli oldu. Bazı olmadıkları-
mız karikatürler vasıtasıyla veya sorulmuş
oldu. bunları tartışmak için solumen-
inlerden yardım aldık ve sorularımızı
ilettilik. Bazı karikatürleri algılamak oldukça
güçtü, fakat etkileyiciydi. Karikatürlerin
konularını görmek için mümkün, fakat
aynı zamanda içerikleri mesajla
mesela kadına şiddet gibi mutlak bir
sonra tartışılıyor. Karikatürlerinde eğitimi
kolaylaştırıyor, eğlenceli olduğu, konu-
ların pekişmesini sağladığını ailemde
paylaştım. Anımsı deşismesini ailemde
lenek istediğini bir şey olupunu
sanmıyorum ama bir kaç olumlu ve
olumsuz düşüncelerimide sizlerle paylaşacağım
olumlu olarak eğlenceli ve interaktif ol-
ması çok hoşuma gitti ve oldukça
güzel. genel olarak her şey. Olumsuz
olaraksa başlıkların uzun olması işi
zorlaştırıyor ve yorucu bir hâl oluyor.
Yapılan etkinliklerin daha kısa olmasını
tercih ederdim.

Çalışmaları eğlenceli ve etkili olarak değerlendiren Ö9, eğlenceli olmasının nedeni olarak kendilerinin görüşlerinin alınmasını ifade etmektedir. Hem Ö9'un hem de diğer bazı öğrenci yorumlarından bazı karikatürlerin mesajlarının anlaşılmasında öğrencilerin zorlandığı anlaşılmaktadır. Bu hem bilişsel hem de duyuşsal alanda gelişme ve karikatür okuma becerisinin gelişmesi noktasında önemli ve gerekli olarak değerlendirilmektedir. Nitekim Ö9 bu durumu "Bazı karikatürleri algılamak oldukça güçtü; fakat etkileyiciydi" şeklinde açıklamıştır.

Ö9, tüm süreci değerlendirirken kazanımlar arasında yer alan kadına şiddet gibi bir konunun kendisini üzdüğünü ifade ettikten sonra, karikatürlerin eğitimi kolaylaştırdığı, eğlenceli olduğu, konuları pekiştirdiğini ailesiyle de paylaştığını açıklamaktadır. Olumlu bu boyutlardan başka yazılı etkinliklerin uzun ve yazmanın yorucu olduğu da hem Ö9 hem de diğer bazı öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. En son olarak da, "Yapılan etkinliklerin daha kısa olmasını tercih ederdim" demektedir.

Sonuç ve Tartışma

Tüm uygulama süreci sınıf içi iletişim ve etkinliklerin gerçekleştirilmesi olarak düşünüldüğünde, öğrencilerin karikatür temelli irdeleme bir başka ifadeyle karikatürün okunması sürecine büyük oranda etkin olarak katıldıkları görülmektedir. Başlangıçta bazı zorluklar yaşansa da, öğrenciler, karikatürlerin anlamını okumakta ve hicivleri yorumlamakta giderek daha başarılı olmuşlardır. Nitekim bazı öğrenci günlüklerinde ve son algı anketlerinde birkaç karikatürün arkasındaki anlamı kavramakta zorlandıklarını ifade etseler de bu süreçten keyif aldıklarını ifade etmişlerdir. Hatta bazı öğrencilerin yapılan etkinlikleri evlerinde aileleri ile de paylaştıkları anlaşılmaktadır. Süreçten keyif alarak eğlenmek, yaratıcı ve özgün yorumlar yapabilmek öğrencilerin günlüklerinde en sık rastlanan ifadeler arasındadır. Nitekim başta

eğlenmek olmak üzere bilişsel yeteneklerdeki gelişim pek çok araştırmanın sonucunda da yer bulmuştur (Uğurel, Morali, 2006; Köseoğlu, 2009; Koçoğlu, 2012; Özşahin, 2019; Yurttadur, 2019; Çolak, 2022; Sarıoğlu, 2023).

Bundan başka gerçekleştirilen etkinliklerdeki rubrik sonuçları incelendiğinde de öğrencilerin büyük bölümünün ortaya koyduğu ürünlerin “çok nitelikli” ya da “nitelikli” olarak değerlendirildiği göze çarpmaktadır. Az sayıda “ortalama” olarak değerlendirilen öğrenci ürününden başka sadece bir öğrenci ürünü ise “geliştirilmeli” olarak değerlendirilmiştir. Öğrenci ürünlerinin bu niteliğine ilave olarak dersin bitimindeki “Ulaştığımız Sonuçlar/İlkeler” kısmında da öğrenciler kazanımın temel amaçları çerçevesinde sonuçları da ifade etmişlerdir. Buna karşılık, öğrenciler, etkinliklerdeki yazma temelli çalışmaların yoğunluğundan şikâyet de etmişlerdir. Bu anlamda öğrenciler yazmaktan çok sözlü olarak tartışmayı tercih etmektedirler.

Karikatür destekli öğretimin Sosyal Bilgiler dersinde, öğrenmenin kalıcılığına, anlamlı bir biçimde olumlu etki ettiği öğrenenlerin bu derse yönelik tutumlarına olumlu katkı sağladığı (Köseoğlu, 2009; Koçoğlu, 2012;), öğrencilerin akademik başarı ve derse karşı tutumlarına olumlu yönde etkilediği anlaşılmaktadır (Köseoğlu, 2009; Yurttadur, 2019; İhsanoğlu ve Çelen, 2022). Yine öğrenciler geleneksel yöntemlerle işlenen Sosyal Bilgiler dersine göre daha yüksek başarı elde etmişlerdir (Akengin, 2010). Eleştirel düşünme unsurlarıyla sosyal bilgiler dersi notu ve genel not ortalamaları arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Köseoğlu, 2009).

Sosyal bilgiler dersinin ötesinde, Fen Bilimleri, Kimya, Fizik, Biyoloji, Matematik, Hayat Bilgisi, Coğrafya, Türkçe derslerinde de karikatür kullanımının çok boyutları olumlu etkileri olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Yurttadur (2019) öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik motivasyonlarında olumlu yönde anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir. Soylu (2020) kavram karikatürleriyle mobil öğrenme ortamında işlenen dersler öğrencilerin; derse yönelik ilgilerini artırmakta, görsellerle kalıcı öğrenmelerine destek olmakta, kolay yoldan öğrenmelerini sağlamakta, eğlenerek öğrenmelerine imkân tanımakta ve konuları daha iyi kavramalarına yardımcı olmaktadır. Kartaloğlu (2023) rasyonel sayılarla işlemler konusuyla ilgili kavram karikatürleri öğrencilerin başarısını olumlu yönde etkileyerek arttırmıştır.

Öneriler

Araştırmanın çalışma grubunu 7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmacılar farklı şubelerdeki öğrencileri çalışma grubuna dâhil edebilir. Araştırma özel bir okulda gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar benzer bir araştırmayı hem özel okul hem de devlet okulunda gerçekleştirebilir ve ulaşılan sonuçlar karşılaştırılabilir. Ancak özellikle ifade edilmelidir ki, Sosyal Bilgiler derslerinde eylem araştırması deseni merkezinde farklı sınıf düzeylerinde karikatür kullanımının sınındığı daha çok araştırmaya ihtiyaç vardır. Tarih dersleri için de hem tarihsel dönemde hem de günümüzde üretilen karikatürlerin derste kullanıldığı eylem araştırmalarına da gereksinim vardır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Birinci ve ikinci yazar yüzde 45'er üçüncü yazar ise %10 katkı sağlamıştır.

Araştırma Yayın Etiği: Bu çalışmanın hazırlanma ve yazım sürecinde “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş olup; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

KAYNAKÇA/REFERENCES

Ada, E.(2020). *4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Üretim, Dağıtım Ve Tüketim Öğrenme Alanında Kavram Karikatürü Kullanımının Ders Başarısına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce

Ahmet, A. (2011). *Karikatürlerle Dil Bilgisi Öğretimi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya

Akbaba, B. (2014). Tarih Öğretiminde Görsel Kaynaklardan Yararlanma. Mustafa Safran (Ed.), *Tarih Nasıl Öğretilir* içinde (s.217-230), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Akengin H., İbrahimoglu, Z. (2010) “Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarısına ve Dersle İlişkin Görüşlerine Etkisi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2010, 29 (2), 1-19

Aras, İ. (2023) *Sorumluluk Ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Becerisinin Karikatür Kullanılarak Kazandırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum

Atlı, E. (2023) *Karikatürlere Göre II. Abdülhamid'in İdari Anlayışına Karşı Muhalefet*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi

Aydemir, E. (2016), “Dördüncü Sınıf Türkçe Dersi Öğretim Programının Görsel Okuma Ve Sunu Becerilerini Geliştirme Açısından İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın

Berger, J. (2014). *Görme Biçimleri*. İstanbul: Metis Yayınları

Çetiner, S. (2022) *Kavram Karikatürlerinin 7. Sınıf Öğrencilerinin Orantısal Akıl Yürütme Becerilerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Çolak, E. (2022) *Atomla İlgili Kavram Karikatürleri İle Desteklenmiş Çevrim İçi Fen Bilimleri Derslerinin Tasarlanması Ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, R. T. Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rize

Duran, S. (2006) *Türkçe Derslerinde Resimlerin Kullanımı Ve Öğrencilerin Metinleri Anlamalarına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü İstanbul

Hayran, S.(2021) *Karikatür Destekli Öğretimin İlkokul Türkçe Dersine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir

İhsanoğlu, B., Çelen, Y. (2022) 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görsel Kullanımının Yeterlik Düzeyi, *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 142-146

Kabapınar, F. (2021) *Kuramdan Uygulamaya Fen Eğitiminde Karikatür ve Kavram Karikatürleri*, Pegem Akademi: Ankara.

Kabapınar, Y. (2014). *Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Pegem Akademi (4.Baskı): Ankara.

Kalkan, İ.(2023) *Matematik Öğretmenlerinin Matematik Dersinde Kullanılan Kavram Karikatürleri Hakkındaki Bilgi Ve Düşüncelerinin Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzincan

Kartal, A., Şanlı, H., Özer, O. & Özgün, E. (2023). “Karikatür Aracılığıyla Tarihi Eserlerin İlgi Çekici Hale Getirilmesine Yönelik Bir Araştırma”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 9(71): 3570-3578.

Kartaloğlu, S.(2023) *Ortaokul 7. Sınıf Öğrencilerinin Rasyonel Sayılarla İşlemler Konusundaki Kavram Yanılgılarının Belirlenmesi Ve Kavram Karikatürleri İle Giderilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir

Koçoğlu, E. (2012) “6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımının Erişmeye Göre Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum

- Köseoğlu, M. (2009). *Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının eleştirel düşünmeye etkisi* (Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- MEB. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (6-7. sınıf)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2018). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (6-7. sınıf)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Mike, M. (2019) *Sosyal bilgiler derslerinde bir görsel iletişim aracı olarak karikatürlerin anlam çözümlemesini yapma*, (Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın
- Onursoy, S. (2017). *Görsel Kültür Ve Görsel Okuryazarlık.*, *Türk Kütüphaneciliği*, 31, 47-54
- Özer, A. (1994). *İletişimin Çizgi Dili Karikatür*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özer, A. (2007). Karikatür ve eğitim. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 84, 35-41
- Özşahin, E. (2009) “Karikatürlerle Coğrafya Öğretimi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, 20, 101-121
- Özmodanlı İ.(2023) *Kavram Karikatürleri Kullanımının 8. Sınıf Öğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınma Konusuna Yönelik Tutumlarına Ve Akademik Başarılarına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Sarioğlu, E.(2023) *Argümantasyon Destekli Kavram Karikatürlerinin İlkokul Öğrencilerinin Kavramsal Anlayışları, Argüman Kurma Becerileri Ve Fene Yönelik Tutumları Üzerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Düzce
- Soylu, S. (2020) *Deyim Öğretiminde Kavram Karikatürü Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarı Ve Tutumlarına Etkisi (Toondoo Uygulaması Örneği)* ,Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce s.129
- Uğurel, I. ve Moralı, S. (2006). Karikatürler ve matematik öğretiminde kullanımı. *Milli Eğitim Dergisi*, 35 (170), 32-46.
- Uslu, H. (2007). Eğitimde Karikatür. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 84, 15-18.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurttadur, Ş. (2019) *Fen Bilimleri Dersinde Karikatür Kullanımının Öğrencilerin Erişileri, Sorgulayıcı Öğrenme Beceri Algıları Ve Motivasyonlarına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya (s:72-73)
- Zeren Gülbin, A. R. (2009). *Bir Eğitim Süreci Olarak Görsel Okuryazarlık*. TSA/ 13, 32-45

Extended Summary

Purpose

We live in an era in which information is an effective tool in many fields. In that sense, today's communities can be called as “information societies”. The rapid advancement of technology has accelerated the production and spread of information. This inevitable change has also influenced the education in a way that traditional methods are no longer effective in teaching. Education has a fundamental force in producing and spreading the information. Furthermore, the characteristics of a pupil has drastically changed. Students are not only required to acquire the information, but they also develop some learning strategies such as problem solving, critical thinking, taking initiative, socializing, productivity, and media literacy. For this reason, it is vital to be able to analyze visuals in learning process. Caricatures can be used in social studies

classes in order to achieve a desired student profile. The activities based on caricatures can be useful due to the fact that they can encourage students to develop some significant learning skills such as critical thinking and making analysis, comparison and interpretation. Since caricatures naturally include sense of humor, classes can be more appealing and fun to students. The objectives of this study which is based on the facts presented above are to design, implement, and evaluate the teaching materials for social studies courses based on caricatures. In connection with these aims in this study, the answer to the question below have been sought: “What is the quality of the classroom communication developed by the students and the products they create in the process of interpreting the cartoons presented to them?”

Method

In this study, the action research design which is one of the qualitative study techniques has been used since it is a new teaching practice. The subject of the thesis is to analyze the meaning of cartoons which is a visual communication tool in Social Studies course. The study group consists of 16 seventh graders. The researcher serves as the Social Studies teacher of this class. Students come from a high socio-economic level. All of the students' parents are university graduates and some of them have postgraduate education.

The data collecting tools are pre and post cognition survey, teacher recognition questionnaire, worksheets, rubrics, journals, and camera recordings. The findings have been evaluated through the content analysis. On the other hand, rubrics prepared within the framework of certain criteria were used to evaluate student activities. However, only a part of this data was used in this article due to page limitations.

Considering all dimensions of the study, the process followed by the researcher is as follows; determination of achievements, determining cartoons suitable for the achievements, preparing empathetic, intellectual and moral questions based on the subject and cartoon, preparation of activities based on topic and cartoon, obtaining expert opinions regarding the teaching process, implementation of the teaching process and activities, conclusions and principles achieved. First, the 7th grade Social Studies course attainment targets were examined and six of them that were thought to be suitable for the use of cartoons were selected. These attainment targets are as follows.

- Questions his own attitudes and behaviors by analyzing the attitudes and behaviors that affect communication.
- Uses positive communication methods in individual and social relationships.
- Discuss the role of media in social change and interaction.
- Together with his friends, he develops ideas for solving global problems.
- Analyzes the effects of unconscious consumption of resources on living life.
- Recognizes the value given to women based on Turkish history and current examples.

Results

Considering the entire application process as the realization of in-class communication and activities, it is seen that the students largely actively participated in the process of cartoon-based analysis, in other words, the process of reading the cartoon. Although there were some initial difficulties, students became increasingly successful in reading the meaning of the cartoons and interpreting the satire. After the research, it was observed that the students had positive thoughts about the lessons in which cartoons were used, they were happy, they participated in the lesson more actively, they improved in expressing themselves, they could approach events critically, they had multiple perspectives, and they generally did not have difficulties in understanding,

reading and interpreting the cartoons. According to the results of this study, it is evident that students have enjoyed the lesson and the process of creating their own caricatures.